

Д. Є. Макаренко, О. І. Шаблій

Рудницький Степан Львович



РУДНИЦЬКИЙ Степан Львович (03. 12. 1877, м. Перемишль, нині Підкарпатського воєводства, Польща — 03. 11. 1937, урочище Сандормох поблизу м. Медвеж'єгорськ, Карелія, РФ) — географ, геолог, картограф, етнограф, громадський діяч. Брат [Юліана Опільського](#) та [С. Дністрянської](#). Доктор філософії (1901), професор (1904), дійсний член НТШ (1901), академік ВУАН (1929). Закінчив Львівський університет (1899), поглиблював знання у Віденському та Берлінському університетах. Учень істориків [М. Грушевського](#), *І. Шараневича*, *Л. Фінкеля*, географа, геоботаніка *А. Ремана* та німецького геолога *А. Пенка*. Від 1899 працював учителем географії та історії у гімназіях Львова та Тернополя; водночас 1904—08 та від 1919 — професор Віденської академії торгівлі та Віденського геологічного інституту; 1908—19 з перервою — професор кафедри географії Львівського університету (викладав українською мовою загальну географію і географію України); 1914—18 — у картографічному відомстві Генштабу австрійської армії у Відні. 1911 брав участь у заснуванні Спортивного товариства «Україна»; від 1914 — член Надзірної ради Національного музею у Львові. 1918—21 — активний учасник національно-визвольних змагань українського народу (радник Президента ЗУНР *Є. Петрушевича* з економічних та економічно-географічних питань, делегат міжнародних мирних конференцій). 1919 на еміграції у Відні разом з іншими патріотами *О. Колессою*, *І. Горбачевським*, *С. Дністрянським*, *С. Смаль-Стоцьким* організував Український вільний університет (від 1921 — у Празі), у якому й працював до 1926; водночас від 1921 — професор географії та декан філософського факультету Вищого педагогічного інституту імені *М. Драгоманова* та професор Карлового університету. У жовтні 1926 емігрував до УРСР, де спочатку очолював кафедру топології та картографії Геодезичного інституту; від 1927 — засновник і директор

Українського науково-дослідного інституту географії і картографії (обидва — Харків). Здійснив низку експедицій на Дніпро та Донбас. 1929 — керівник кафедри географії ВУАН, комісії краєзнавства, Музею антропології та етнографії імені Ф. Вовка. За сумісництвом працював у редакції Української радянської енциклопедії. 21 березня 1933 заарештований, 23 вересня того ж року за звинуваченням у приналежності до контрреволюційної організації, шкідництві та шпигунстві засуджений до 5-ти років позбавлення волі. Покарання відбував у РФ — у таборі «Свірлаг» (Вепсляндія), на об'єктах Біломорсько-Балтійського каналу (Карелія), у таборі особливого призначення на Соловецькому архіпелазі в Білому морі (Архангельська обл.). В ув'язненні написав книги «Геонімія (Астрономічна географія)» (в слідчому ізоляторі Харкова, 1933) і «Ендогенна динаміка земної кори» (у Біломорсько-Балтійському таборі), рукописи яких не збереглися. 9 жовтня 1937 засуджений до розстрілу. 1965 реабілітований.

Наукова діяльність надзвичайно різноманітна. У своїх працях він заклав наукові основи української географічної і картографічної наук: визначив об'єкт географії — Землю та її поверхню, місце в системі наук (відніс її до природничих наук), обґрунтував структуру географії (розділив усю систему географічних наук на загальну і описову географію), вказав на існування географічних законів, створив наукові основи географічного українознавства, зокрема окреслив українську національну територію, вивчив проблеми демогеографії України, розкрив географічне місце України в Європі й світі та ін. Обґрунтував основи політичної географії України, її геополітики, а також військової географії; розкрив геоморфологію Карпат, Закарпаття, Поділля, Дніпровського басейну, Європи; написав комплексні характеристики окремих регіонів України, українських етнічних земель — Галичини, Західної Волині, Холмщини, Підляшшя, української Бессарабії; заклав науково-методичні основи української картографії, розгорнув видання україномовних карт України, світу й частин світу; розробив теоретичні основи розвитку географічної освіти та краєзнавства, видав низку навчальних посібників для школи; започаткував дослідження географічної термінології та власних географічних назв. Уперше подав українським читачам географічні відомості про Антарктиду (1904), одним з перших здійснив природно-географічне районування України (1923), фундаментально обґрунтував географічні основи українського націоналізму. Брав участь у відродженні Українського географічного товариства у Харкові, організував видання «Записок Українського науково-дослідного інституту географії і картографії» (вийшло два випуски). До 130-ліття та 140-ліття від дня народження Рудницького присвячено два числа часопису «Історія української географії» (2007, вип. 16; 2017, вип. 36). На його честь названо вулиці у Львові (1993) та Києві (2022); острів з архіпелагу Фордж у р-ні Аргентинських островів (2003); один з нових видів тихоходів з Морської Антарктики (2017); на бульварі Т. Шевченка, № 2 у Тернополі встановлено меморіальну дошку.

Основні праці

Кілька гадок про географічні екскурсії в середніх школах. Л., 1905; Нинішня географія. Л., 1905; Знадоби до морфології Карпатського сточища Дністра. Л., 1905; Знадоби до морфології підкарпатського сточища Дністра. Л., 1907; Карта півкуль Західної і Східної. Відень, 1907; Начерк географічної термінології. Л., 1908; Коротка географія України. К., 1910. Ч. 1. Фізична географія; Л., 1914. Ч. 2. Антропогеографія; Знадоби до морфології подільського сточища Дністра. Л., 1914; Військова географія східного фону. Л., 1914; Східний військовий плацдарм. Відень, 1914; 1915; Україна і українці. Відень, 1914 (нім. мовою — Берлін, 1915; англ. мовою — Нью-Йорк, 1915); Україна з політико-географічного погляду. Відень, 1916; До політичної географії України. Відень, 1916; Холмщина. Відень, 1916; Підляшшя. Відень, 1916; Волинь. Відень, 1916; Україна — наш рідний край. Л., 1917; 1920; Проблеми географії України. Л., 1919; Початкова географія для народних шкіл. Відень, 1919; Бесарабія. Відень, 1920; До основ українського націоналізму. Відень, 1920; 1921; Відень; Прага, 1923; Галичина і соборна Україна. Відень, 1921; Українська справа з погляду політичної географії. Берлін, 1923; Огляд національної території України. Берлін, 1923; Основи землезнання України. Л., 1924. Ч. 1. Фізична географія; Уж., 1926. Ч. 2. Антропогеографія; Оборона краю і навчання географії. Х., 1927; Завдання географічної науки на українських землях. Х., 1927; Землезнання як самостійна природнича наука. Х., 1927; Декілька слів з географічної топономастики і транслітерації чужомовних географічних назв на українських мапах. К., 1930; Тераси і долинові ступені порожнистої ділянки Дніпра. К., 1932.

Рекомендована література

1. Геринович В. Географія України Ст. Рудницького // Діло. 1916, 22 берез.;
2. Дольницький М. Український учений-географ, професор, доктор Степан Рудницький // Зап. НТШ. Париж; Чикаго, 1962. Т. 173;
3. Мушинка М. Забутий корифей української географії: До 110-річчя з дня народження Степана Рудницького // Український православний календар на 1988 рік. Савт-Бавнд-Брук, 1987;
4. Демедюк М., Ровенчак І., Штойко П. Степан Рудницький — основоположник географії України // Аксиоми для нащадків. Л., 1992;
5. Шаблій О. Академік Степан Рудницький — фундатор української географії. Л., 1993;
6. Штойко П. Степан Рудницький. 1877—1937. Життєписно-бібліографічний нарис. Л., 1997;
7. Листування Степана Рудницького. Л., 2006;
8. Прага—Харків—Соловки: Архівно-слідча справа академіка Степана Рудницького. К., 2007;
9. Макаренко Д. Є. Голгофа українських геологів. К., 2007;
10. Рубльов О. Фундатор української географічної науки: Степан Рудницький — людина й учений // Регіональна історія України. 2018. Вип. 12.

Бібліографічний опис:

Рудницький Степан Львович / Д. Є. Макаренко, О. І. Шаблій // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-879325>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).